

EMIR DEMIR

Fondacija za podršku naučnoistraživačkom radu i obrazovanju „Spektrum” Sarajevo
emirdemir74@outlook.com

OSMANSKI DIPLOMATSKI DOPIS O USTANKU U HERCEGOVINI (1875): prijevod i analiza stavova Visoke Porte

Sažetak

Ovaj rad analizira zvanični dopis koji je Ministarstvo vanjskih poslova Osmanskog Carstva krajem 1875. prosljedilo diplomatskim misijama kao odgovor na izbijanje Hercegovačkog ustanka. Dokument ambasadama prenosi ključne smjernice i službeni stav o ustanku i njegovim međunarodnim implikacijama te predstavlja vrijedan izvor za razumijevanje osmanske političke doktrine, diplomatske logike i retorike. Njegov sadržaj otkriva složenu poziciju Carstva, koje je nastojalo uskladiti očuvanje suvereniteta s očekivanjima velikih sila i upravljanjem unutrašnjim krizama. Retorički, dopis kombinuje mirotvorne poruke, afirmaciju autoriteta i apel na razboritost, oblikujući sliku Osmanskog Carstva kao odgovornog aktera u Istočnom pitanju. Prijevod i interpretacija dokumenta omogućuju dublji uvid u institucionalnu perspektivu Porte i preciznije razumijevanje političko-diplomatskih odnosa 19. stoljeća.

Ključne riječi: Osmansko Carstvo, Visoka Porta, Hercegovački ustanak, diplomatska prepiska, arhivska građa, Istočna kriza, geopolitički interesi.

Uvod

Hercegovački ustanak iz 1875. godine predstavlja jedan od ključnih događaja kasnoosmanske historije Balkana, a njegovi uzroci i povodi tumačeni su u različitim historiografskim tradicijama kroz širok spektar izvora. Dok određeni historiografski pristupi polaze od osmanskih administrativnih dokumenata i fokusiraju se na lokalne fiskalne i društvene okolnosti koje su prethodile eskalaciji nasilja, drugi naglašavaju političke, kulturne i idejne procese koji su se razvijali u decenijama prije ustanka.

Pristup koji u bosanskohercegovačkoj historiografiji razvijaju Hasan Škapur i Ahmed S. Aličić zasniva se na širokom korištenju osmanske korespondencije, administrativnih akata i vilajetske dokumentacije. Iako se njihov rad oslanja na iste vrste izvora kao i savremena turska historiografija, interpretativni naglasci ostaju djelimično različiti: dok turski autori češće ističu socio-ekonomske i fiskalne faktore u genezi ustanka, Škapur i Aličić težište

stavljaju na političke procese, upravne strukture i dinamiku odnosa između lokalnih aktera i centralne vlasti.¹

Hasan Škapur uzroke ustanka vidi prvenstveno u nezadovoljstvu hrišćanske raje osmanskom upravom i političko-nacionalnom buđenju pravoslavnih zajednica. Ustanak tumači kao politički motivisan oružani otpor protiv osmanskog poretka, pokrenut iz redova hrišćanskog stanovništva. Naglašava da je riječ o izrazu jačanja nacionalne svijesti i težnje ka preuzimanju vlasti od „stranog zavojevača“, dok socijalno-ekonomske faktore, uključujući ekonomsku eksploataciju i zulum lokalnih vlastodržaca, navodi tek kao interpretacije drugih historičara, a ne kao osnovu vlastitog pristupa. U njegovoj interpretaciji pokret ima dominantno političku i nacionalnu dimenziju, uključujući i sklonost dijela ustanika ka povezivanju sa Srbijom, dok su ekonomski motivi drugog reda.²

Dajući kritički osvrt na Škapurove radove, Aladin Husić osporava njegovo povremeno oslanjanje na interpretativna limitiranja iz jugoslovenske epohe, koja su dovela do tumačenja ustanka kao socijalne ili oslobodilačke borbe. Nasuprot tome, Husić ističe da je ustanak imao prije svega velikodržavni i uvezeni karakter, organiziran izvan Bosne, uz ključnu ulogu ustaničkih grupacija, dobrovoljaca i vojnog kadra iz Srbije, Crne Gore i Austro-Ugarske.³

Savremena turska historiografija na Hercegovački ustanak iz 1875. gleda prvenstveno kroz prizmu unutrašnjih, socio-ekonomskih i upravnih tenzija. Enver Ziya Karal i Zafer Gölen naglašavaju slabosti provincijske administracije i raskorak između tanzimatskih reformi i njihove stvarne primjene, pri čemu fiskalne nepravilnosti i porezni pritisci zauzimaju važno mjesto.⁴ İlber Ortaylı ističe da je osmanska uprava u udaljenim pokrajinama slabila usljed jačanja lokalnih i provincijskih moćnika koji su bez efikasne kontrole centra vršili pritisak na stanovništvo⁵, dok Kemal Karpat ističe demografske i agrar-

1 Hasan Škapur; Ahmed S. Aličić, *Turski dokumenti o ustanku u Potkozarju 1875–78*, Orijentalni institut, Sarajevo, 1988., str. 45-49.

2 Hasan Škapur, „Odnos bosanskohercegovačkih Muslimana prema Bosanskom ustanku 1875–78.“, *Takvim*, Sarajevo, 1975., str. 192-204; Hasan Škapur, „Neki primjeri tolerantnog odnosa prema učesnicima bosanskog ustanka 1875-78“, *Takvim*, Sarajevo, 1977., str. 67-78.

3 Aladin Husić [prikaz] Hasan Škapur, „Odnos osmanskih vlasti prema bosanskom ustanku (1875–1878)“, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, XXXVIII (46), Sarajevo, 2017., 331-334.

4 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Cilt VIII: 1856–1876*, 2. izd., Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988., str. 254-258; Zafer Gölen, *Tanzîmât Döneminde Bosna-Hersek: Siyasî, İdarî, Sosyal ve Ekonomik Durum*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010., str. 24-25.

5 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 2. izd., Hil Yayın, İstanbul, 1987., str. 208-209.

ne procese koji su pojačavali socijalno nezadovoljstvo.⁶ Sličan naglasak daje i Mithat Aydın, koji pobunu vidi kao rezultat lokalnih napetosti i slabe kontrole Porte, pri čemu vanjski politički faktori poprimaju veći značaj tek nakon što se ustanak već rasplamsao.⁷ Ayşe Özkan dodaje da fiskalne zloupotrebe i postupanje poreznih zakupaca/*mültezima* predstavljaju neposredni povod ustanka, dok se uloga Srbije i panslavističkih mreža javlja tek u kasnijoj fazi, kao nadogradnja već započetog procesa.⁸

U političko-kulturnoj historiografskoj tradiciji, posebno kod Milorada Ekmečića, ustanak se prikazuje u ideologiziranom i nacionalno-teleološkom ključu, gdje se složeni socijalni i upravni procesi svode na jednu liniju „istorijskog uspona“ srpskog naroda. Takva interpretacija odražava svjesnu ideološku konstrukciju u kojoj se događaji iz 1875. uklapaju u zamišljeni kontinuitet nacionalne emancipacije. Njegov pristup daje značaj obrazovanim vođama, međunarodnim vezama i političkim idejama koje su kasnije obilježile kraj 19. stoljeća. U njegovoj interpretaciji povodi ustanka uklapaju se u kontinuitet dužeg političkog razvoja, pri čemu socijalne i fiskalne okolnosti predstavljaju pozadinu, a ne glavni mehanizam eskalacije.⁹

Hercegovački ustanak u međunarodnim okvirima: Geopolitičko nadovezivanje na lokalnu krizu

Bosna i Hercegovina je u drugoj polovini 19. stoljeća postala epicentar diplomatskog nadmetanja između Austro-Ugarske, Rusije i Velike Britanije. Austro-Ugarska je težila okupaciji BiH radi strateške sigurnosti i teritorijalne ekspanzije prema Balkanu.¹⁰ Rusija je nastojala proširiti svoj utjecaj na Balkanu, koristeći zaštitu pravoslavnog stanovništva kao izgovor.¹¹ Velika Britanija je bila protiv ruskog širenja prema Bosforu i koristila diplomatske pritiske da očuva ravnotežu snaga.¹²

-
- 6 Kemal Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002., str. 89-91.
7 Mithat Aydın, „Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)’nda Panslavizmin Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ’ın Rolü“, *Belleten*, Cilt 69, Sayı 256, Ankara, 2005., str. 913-936.
8 Ayşe Özkan, „Sırbistan’ın Bosna-Hersek Üzerindeki Emelleri ve Faaliyetleri (1878-1908)“, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 43, April 2016., str. 854-869.
9 Milorad Ekmečić, *Ustanak u Bosni 1875–1878*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1960., posebno str. 295-305 i str. 392.
10 Mustafa Imamović, *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878. do 1914.*, Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1997., str. 15-18.
11 Ibrahim Tepić, *Bosna i Hercegovina u ruskim izvorima 1856–1878*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1988., str. 145-147.
12 Edin Radušić, *Bosna i Hercegovina u britanskoj politici od 1857. do 1878*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2013., str. 43-45.

Konzularna predstavništva velikih sila u BiH – Austrija (1850), Francuska (1852), Rusija i Britanija (1857), Italija (1863), Pruska (1864) – nisu bila samo informativna tijela, već instrumenti diplomatskog utjecaja. Njihovo prisustvo omogućilo je direktnu komunikaciju sa lokalnim vlastima i praćenje reformskih procesa.¹³

Porta je pokušala umiriti situaciju ‘iradom’ od 2. oktobra 1875. godine, obećavši reformu poreznog sistema i uprave. Međutim, to nije dalo rezultate, što je dodatno ojačalo međunarodni pritisak i otvorilo prostor za intervenciju stranih sila.¹⁴

Kako pokazuje Vaso Čubrilović, vladajući krugovi u Srbiji i Crnoj Gori u događajima Istočne krize nastojali su da hercegovački i bosanski ustanak integriraju u vlastite nacionalne programe: ratoborno raspoloženje u obje kneževine bilo je usmjereno na pridobijanje ustanika za ciljeve teritorijalnog širenja i ujedinjenja s „matičnim” državama.¹⁵ Iste su, uz pomoć svojih obavještajnih mreža, opskrbljivale ustanike oružjem, logistikom i dobrovoljcima. Ova intervencija nije prošla nezapaženo na Zapadu; britanski list *The Times* izvještavao je o „slavenskoj solidarnosti” i mogućnosti šireg rata.¹⁶

Austro-Ugarska je u početnoj fazi ustanka zadržavala neutralnu poziciju, ne želeći pogoršati odnose s Osmanskim Carstvom ni provocirati Rusiju. Ipak, posjeta cara Franje Josipa I istočnoj granici 1875. godine tumačena je kao latentna podrška kršćanskim podanicima u Bosni i Hercegovini.¹⁷

Zapadna štampa i konzularni izvještaji nisu se ograničili na neutralno izvještavanje o događajima u Hercegovini, već su često sistematski naglašavali brutalnost osmanske vojske, koristeći slike represije, paleži i progona, kako bi oblikovali javno mnijenje u korist intervencionističkih politika. Ova narativna matrica, naročito prisutna u britanskim, austrijskim i francuskim izvorima, imala je jasnu propagandnu funkciju: legitimirati diplomatski pritisak na Portu, mobilizirati javnu podršku za „humanitarnu intervenciju” i pripremiti teren za buduće teritorijalne pretenzije velikih sila. Tendenciozno je plasirana nerealna brojka od 250.000 ljudi koji su napustili svoje domove

13 Edin Radušić, „Stereotipi o mržnji među narodima – britanski konzuli o ruskoj i austrijskoj politici u Bosni i Hercegovini u drugoj polovini XIX stoljeća“, *Historijska traganja*, br. 2, Sarajevo, 2008., str. 227-241.

14 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, cilt VII, str. 67-68.

15 Vaso Čubrilović, „Istočna kriza 1875–1878. i njen značaj za međunarodne odnose koncem 19. i početkom 20. veka“, u: R. Petrović (ur.), *Međunarodni naučni skup povodom 100-godišnjice ustanka u Bosni i Hercegovini, drugim balkanskim zemljama i Istočnoj krizi 1875–1878. godine*, tom I, ANU BiH, Sarajevo, 1977., str. 15-30.

16 Milorad Ekmečić, *Dugo kretanje između klanja i oranja*, BIGZ, Beograd, 1989., str. 454-456.

17 I. Tepić, *Bosna i Hercegovina u ruskim izvorima 1856–1878*, str. 354-493.

tokom sukoba. Vijesti o migracijama ovakvih razmjera potaknule su humanitarne reakcije širom Evrope i učvrstile negativan imidž Osmanskog Carstva.¹⁸

Rusko-turski rat 1877–1878. okončan je Sanstefanskim mirom, čije je središnje rješenje bilo stvaranje velike bugarske države. Takav aranžman izazvao je snažno protivljenje Austro-Ugarske i drugih velikih sila te je na Berlinskom kongresu radikalno revidiran. Na tom kongresu, iako je Rusija doprinijela nezavisnosti Srbije i Crne Gore, nije uspjela proširiti svoj neposredni utjecaj na Bosnu i Hercegovinu, što se često tumači kao diplomatski poraz u odnosu na Austro-Ugarsku.¹⁹ Berlinski kongres (13. juli 1878) formalizirao je mandat Austro-Ugarskoj za okupaciju BiH, čime je međunarodni aspekt ustanka dobio konačnu potvrdu.²⁰

Zvanična retorika i politički horizont Visoke Porte u kontekstu Hercegovačkog ustanka (1875–1878)

Analitičko čitanje dopisa osmanske diplomatije

Hercegovački ustanak bio je ozbiljan izazov upravnoj stabilnosti Osmanskog Carstva. Uz vojni aspekt, od ključnog značaja je način na koji je Visoka Porta diplomatski oblikovala svoj stav o ustanku. Ovo poglavlje analizira nacrt dopisa Ministarstva vanjskih poslova upućen ambasadorima, kako bi se izložila zvanična interpretacija događaja i njihovih međunarodnih implikacija.

Predmet analize su dvije verzije nacrta dopisa iz 1875. godine:

- Millet Kütüphanesi – Ali Emiri Belge / 225,
- BOA, HR.TO.496.13.8.

Prva donosi konceptualnu, a druga radnu verziju teksta, što omogućava uvid u razvoj diplomatskog jezika i strukture. Transliteracija je izvršena prema savremenoj turskoj latinici, a prijevod nastoji očuvati logiku i ton osmanskog originala.

Dokument se posmatra kao strateški oblikovan narativ, ne kao puki izvještaj. Ključni diskurzivni elementi odnose se na interpretaciju nemira, odbrambenu poziciju Carstva, pritiske velikih sila i reformski odgovor Porte.

18 R. J. Crampton, *The Balkans Since the Second World War*, Routledge, London, 2002., str. 4.

19 Pogledati: Barbara Jelavich, *History of the Balkans: Volume 1, Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983., str. 352-355; Barbara Jelavich, *Russia's Balkan Entanglements, 1806-1914*. Cambridge University Press, Cambridge, 1991., 273-276.

20 Grgur Jakšić, *Bosna i Hercegovina na Berlinskom kongresu (rasprava iz diplomatske istorije)*, Naučna knjiga, Beograd, 1955., str. 25-27.

Komparativna analiza osmanskog diplomatskog dopisa i međunarodnog konteksta Hercegovačkog ustanka (1875–1878)

Osmanski diplomatski dopis upućen stranim ambasadama nakon izbijanja Hercegovačkog ustanka predstavlja specifičan politički i retorički okvir kojim je Visoka Porta nastojala oblikovati percepciju događaja. Upoređivanje njegovih ključnih poruka s međunarodnim okolnostima i historiografskim uvidima otkriva razliku između diplomatski oblikovanog narativa i geopolitičke realnosti Istočne krize. Ova komparacija omogućava bolje razumijevanje načina na koji je Osmansko Carstvo pokušavalo upravljati međunarodnim pritiscima, kao i motiva regionalnih sila uključenih u sukob.

Vanjsko podsticanje ustanka naspram strukturalnih unutrašnjih uzroka

Prema dopisu, ustanak nije proizlazio iz lokalnih tenzija, nego iz djelovanja spoljnjih grupa – „komita“, potpomognutih financijskom, političkom i propagandnom logistikom iz Srbije i Crne Gore. Ovakva interpretacija ima uporište u historijskim činjenicama: kneževine su zaista nastojale ustanak uklopiti u vlastite nacionalne programe, snabdijevajući ustanike oružjem, ljudstvom i obavještajnim mrežama. Treba naglasiti da je narav samog dopisa takva da mu cilj nije bila analiza dubljih socijalnih i upravnih uzroka ustanka, nego oblikovanje diplomatskog odgovora i predstavljanje službene interpretacije događaja. Stoga se u tekstu gotovo u potpunosti izostavljaju unutrašnji ekonomski i administrativni problemi koji su, prema historiografiji, doprinosili nezadovoljstvu dijela stanovništva. U okviru ovakvog žanra, naglasak je nužno stavljen na vanjske aktere i međunarodne okolnosti, čime se ustanak prikazuje ponajprije kao rezultat spoljnog podsticanja, a ne kao kompleksan proces s višestrukim uzrocima.

Slika osmanske defanzivnosti i međunarodne percepcije vojne represije

Porta naglašava vlastitu uzdržanost: u dopisu se navodi da je vojsci zabranjeno prekoračenje linija i zloupotreba sile, dok se nasilje pripisuje srpskim i crnogorskim formacijama. Iako je međunarodna pomoć ustanicima historijski potvrđena, zapadna štampa i konzularni izvještaji dominantno su prikazivali Osmansko Carstvo kao stranu koja pribjegava represiji, paleži i kolektivnom kažnjavanju stanovništva. Ovo je svjesno korišteno u propagandne svrhe – britanski, austrijski i francuski izvori oblikovali su sliku Osmanlija kao agresora, kako bi opravdali diplomatski pritisak i zagovarali humanitarne ili intervencionističke politike. Dopis, stoga, predstavlja kontratežu toj slici, nastojeći osigurati moralni legitimitet Carstvu pred evropskim silama.

Diplomatski pritisci i transformacija osmanskog suvereniteta

Porta u dopisu izražava nezadovoljstvo promjenama stava evropskih sila: od podrške intervenciji ka zahtjevima za povlačenje trupa. Takvo kolebanje tumači se kao direktno narušavanje suvereniteta Carstva. Historijski posma-

trano, ova ocjena odgovara logici Istočne krize: Britanija je nastojala spriječiti ruski prodor prema Bosforu, Austro-Ugarska je težila sigurnosnom širenju prema Balkanu, dok je Rusija koristila panslavističku politiku za jačanje vlastitog utjecaja. U takvom okruženju Osmansko Carstvo se zaista našlo u poziciji stalnog diplomatskog limitiranja, što kulminira odlukama Berlinskog kongresa koji je legitimirao austrougarsku okupaciju BiH.

Reformski narativ između unutrašnje volje i međunarodnog pritiska

Dopis reformski dekret (Aralık fermani) iz decembra 1875. predstavlja kao izraz osmanske unutrašnje volje. To se čini u pokušaju da se spriječi tumačenje reformi kao posljedice stranog tutorstva. Historijski, međutim, ove su mjere donesene u atmosferi snažnog međunarodnog pritiska, dok su prethodne pokušaje smirivanja situacije – poput irade (sultanska naredba za Bosnu) od 2. oktobra 1875. – evropske sile dočekale s nepovjerenjem. Odbijanje Andrassyjevog plana i insistiranje na vlastitoj reformističkoj autonomiji čine dio osmanske strategije očuvanja simboličkog suvereniteta u trenutku kada suštinski već trpi eroziju.

Poziv na razboritost i samopercepcija Carstva kao odgovornog aktera

U završnom dijelu dopisa Porta sebe prikazuje kao stranu koja djeluje razborito i odgovorno, pritiješnjena vanjskim ograničenjima, ali posvećena obnovi reda. Ovakva slika ne odgovara uvijek percepciji evropske javnosti: zapadna propaganda i tendenciozno napuhane brojke o izbjegličkim kolumnama stvorile su izrazito negativan imidž Carstva. Poziv na diplomatsku nepristrasnost tako ne predstavlja samo moralnu molbu, već pokušaj da se rebalansira međunarodni narativ koji je, u konačnici, otvorio put odlukama Berlina i marginalizaciji osmanskih interesa.

U konačnici, diplomatski dopis reflektira ograničeni manevarski prostor Osmanskog Carstva u doba intenzivnog međunarodnog nadmetanja, dok historijski kontekst otkriva da su unutrašnje slabosti i spoljnji pritisci zajedno odredili tok ustanka i geopolitičke ishode, uključujući austrougarsku okupaciju Bosne i Hercegovine 1878.

Zaključak

Skica zvaničnog dopisa koji je Ministarstvo vanjskih poslova Osmanskog Carstva uputilo diplomatskim predstavnicima krajem 1875. godine imala je svrhu artikulacije službene pozicije o uzrocima, razvoju i međunarodnim aspektima Hercegovačkog ustanka. Ovaj dokument istovremeno predstavlja značajan izvor za razumijevanje političkog svjetonazora Osmanskog Carstva, njegovih diplomatskih mehanizama i retoričkih obrazaca.

Prijevod i interpretacija dopisa omogućuju uvid u institucionalnu perspektivu Visoke Porte te doprinose preciznijem sagledavanju političko-diplo-

matških odnosa tog perioda. Dokument se ne tretira kao puka faktografska zabilješka, već kao strateški konstruiran narativ koji izražava temeljne stavove Osmanskog Carstva o ustanku i njegovim međunarodnim reperkusijama.

Sadržaj dopisa otkriva složenost osmanske pozicije, koja je nastojala uspostaviti ravnotežu između očuvanja državnog suvereniteta, odgovora na diplomatske zahtjeve velikih sila i upravljanja unutrašnjim krizama. U tekstu se prepoznaje niz ključnih diplomatskih taktika: atribucija destabilizacije vanjskim faktorima, upravljanje medijskim prikazom, defanzivna pozicija, pritisak kroz diplomatske kanale, reformski diskurs te apel na razboritost i odgovornost.

Iako je Osmansko Carstvo nastojalo zadržati umjeren ton, srpske i crnogorske paravojne jedinice kontinuirano su vršile upade na teritorij Bosne i Hercegovine. Unatoč pokušajima da se sukob ograniči na defanzivne mjere, duž pograničnih zona odvijale su se sistematske vojne provokacije koje su, prema interpretaciji Porte, imale za cilj podriivanje teritorijalne cjelovitosti Carstva pod krinkom formalne neutralnosti susjednih kneževina.

Visoka Porta je insistirala na tome da su reforme izraz unutrašnje političke volje, a ne rezultat vanjskog pritiska. Dekretom iz decembra 1875. reforme su predstavljene kao čin dobre volje Njegovog Veličanstva Sultana prema lojalnim podanicima, dok su pokušaji da se njihova objava poveže sa stranim inicijativama, poput Andrásyjevog plana, ocijenjeni kao narušavanje suvereniteta i dostojanstva Carstva.

U dopisu nije prepoznata namjera da se razmatraju duboki društveno-ekonomski uzroci nemira u Hercegovini, iako ih historiografska literatura dosljedno prepoznaje kao temeljne pokretače ustanka. Takvi uzroci ostaju izvan fokusa dokumenta, jer dopis ne teži analitičkom objašnjenju unutrašnjih tenzija, već je primarno usmjeren na oblikovanje vanjskopolitičkog narativa i očuvanje osmanske diplomatske pozicije pred međunarodnim akterima. Umjesto toga, fokus je usmjeren na djelovanje organizirane mreže komita, obavještajnih struktura i propagandnih medijskih kanala.

Ustanak se prikazuje kao spolja inicirana pobuna bez unutrašnje legitimnosti i jasnog vođstva. Takvo tumačenje ne proizlazi iz negacije socio-ekonomskih uzroka, već iz potrebe da se pred međunarodnom zajednicom očuva narativ o osmanskoj suverenosti i unutrašnjem poretku.

Prijevod nacрта dopisa na bosanski jezik

Prijevod nacрта dopisa koji će Ministarstvo vanjskih poslova uputiti ambasadorima Uzvišenog Osmanskog Carstva u inostranstvu

Vaša ekscelencija je putem niza dopisa koje je ovo skromno ministarstvo slalo upoznata sa važnim događajima koji su se od početka hercegovačkog ustanka pojavljivali na sceni. S obzirom na pravac djelovanja koji je Visoka Porta u ovom pitanju usvojila, kao i na trenutno stanje u hercegovačkoj oblasti, te na dojmove i tumačenja koja su se pojavila u Evropi, smatram se obaveznim da ukratko izložim i pojasnim stvarni tok i realnu percepciju ovog pitanja, da razjasnim osnovne uzroke nemira čije se trajanje, suprotno našim nastojanjima i poduzetim koracima, za nas pokazuje kao razlog velike zabrinutosti, kao i da, referirajući se na zbivanja, na pravedan način ujednačim stavove i postupke Osmanskog Carstva.

Budući da nemamo namjeru nikoga optuživati niti unaprijed definirati kakav će biti ishod trenutnih okolnosti i događaja, ovo obrazloženje nije izneseno u cilju da se izmijeni suština zbivanja niti da se, na bilo koji način, promijeni njihov stvarni status. Naš jedini cilj jest da Evropi istinito prenesemo ono što se zaista dogodilo na mjestu nemira, te da jasno stavimo do znanja da nijedna radnja ili postupak Visoke Porte nije bio bezrazložan. Također, želimo nepristrasno i iskreno predstaviti tok događaja kako bismo pokazali kakve su nakane ostalih država bile u vezi s ovom problematikom, kao i prikazati sadržaj njihovih savjeta koje su uputile Visokoj Porti.

U osnovi, komite koje su bile opremljene moćnim sredstvima za djelovanje i oformljene s ciljem huškanja naroda na pobunu pažljivo i s namjerom su osmislile ustaničke ideje koje su, u tačno određenom trenutku, počele da se šire po Hercegovini, unoseći sjeme razdora u svijest stanovništva. S jedne strane, špijuni su širili razdor počevši od seoskih sredina pa sve do uglednih i istaknutih ličnosti pokrajine; s druge strane, neke inostrane dnevne novine su, koristeći svaku priliku, oštrim jezikom i huškačkim izrazima raspirivale plamen razdora. Na kraju, lahko povodljivi narod je skrenuo s pravca smirenosti i razboritosti podižući ustaničke bajrake.

Osmansko Carstvo je od samog početka nastojalo da pokaže znakove umjerenosti i blagosti, te je svim sredstvima pokušavalo da pobunjenike uvede u lojalnost, obećavši da će sve opravdane pritužbe biti saslušane i uzete u razmatranje. Uostalom, evropske države su u načelu dijelile isto mišljenje. Međutim, kako se ustanak sve više širio, naročito duž granice, a posebno u pravcu linije razgraničenja sa Srbijom, oformljene se brojne grupacije koje su se slobodno kretale prema Hercegovini s jedne strane, a prema Bosni s druge, otpočinjući tako s upadima. Zbog toga su spomenute evropske sile

izrazile zabrinutost i, kako bi spriječile još veće buduće neredne, obavijestile su i preporučile da se odmah pribjegne mjerama za smirivanje ustanka. U međuvremenu, u Srbiji je podizanje javnosti svakim danom raslo, pa su se iz svih krajeva pokrajine otvoreno okupljale grupacije čije su troškove djelimično pokrivala komite koje su ohrabrivane od strane sveštenstva i lokalne štampe u međusobnoj konkurenciji. Te grupe su, naoružane novim vrstama pušaka i topova, napadale pogranične straže, palile sela i ubijale mirno stanovništvo, zbog čega je veliki broj ljudi bio primoran raseliti se. Neki pripadnici tih ustaničkih skupina formirali su vlastite odrede i, u pokušaju odbrane, počeli da uzvraćaju onima koji su ih napadali. Ipak, oni iz reda našeg naroda koji su se usudili odgovoriti na napade i nasilje bili su strogo kažnjeni i suzbijeni od strane vlasti.

I uz dalmatinsku granicu su se pojavile brojne grupacije sastavljene od pojedinaca raznih narodnosti, a budući da nadzor koji je vršila Austro-Ugarska nad graničnim pojasom nije bio dovoljan da u potpunosti osigura njegovu zaštitu, te su skupine uspjele pronaći prostor za djelovanje i prodrijeti u ustaničke krajeve. Detalji o njihovim postupcima, kao i o drskim i divljačkim djelovanjima srpskih odreda, mogu se pronaći u zvaničnim dokumentima označenim slovom (a), koji su dostavljeni Vama na razmatranje.

U takvim okolnostima, Osmansko Carstvo bilo je primorano da preduzme važne vojne zadatke, te su u Hercegovinu upućene Carske trupe, nakon čega su između njih i ustanika izbile žestoke i velike borbe. Međutim, djelovanje Carskih trupa bilo je isključivo usmjereno na odbranu, pa im čak nije bilo dozvoljeno da pređu linije razgraničenja kako bi osujetile povratak onih koji su pobjegli u Srbiju. Uprkos ograničenom djelovanju naših snaga, ponašanje i postupci Srba unutar kneževine pokazivali su da lokalna vlast nije bila sposobna da ih obuzda. Iako su napadi dolazili s njihove strane, pojavile su se zabrinjavajuće optužbe da su Carske trupe prešle linije i upotrijebile oružanu silu na srbijanskom teritoriju. No, tvrdnje da su naše trupe prešle linije su neistinite, s naše strane nije bilo takvog kršenja. Pred očima vlasti su u kneževini formirane brojne i dobro organizovane grupacije koje su danonoćno napadale Carske trupe, a njihovo drsko i divljačko ponašanje dostiglo je stepen nepodnošljivosti. Također, neke manje odbrambene akcije koje su naše snage izvršile iskorištene su na već poznat način kao povod za optužbe da su navodno neki bašbozuci/paravojska prešli linije razgraničenja i ubijali hrišćane. Takve zlonamjerne glasine i klevete, koje narušavaju čast i ugled Carskih trupa, u potpunosti su demantovane, kako zvaničnim istragama sadržanim u dokumentima označenim slovom (b), tako i vjerodostojnim informacijama koje su pribavili strani ambasadori u Carigradu.

Jedan od uzroka ove pobunjeničke aktivnosti jest i to što su, nakon izbijanja ustanka u Hercegovini, velike sile u okviru svojih nastojanja da se

uspostave red i mir poslale svoje konzule u Mostar, s namjerom da pomognu Visokoj Porti. Na osnovu njihovih savjeta i upozorenja, Porta je imenovala i poslala svog komesara, te su konzuli zajedno s njim trebali djelovati na smirivanju ustanka. Visoka Porta je bila s tim saglasna. Međutim, uzastopne mirotvorne inicijative konzula nisu donijele nikakve rezultate – štaviše, dodatno su pogoršale stanje nemira. Budući da su ustanici jasno izjavili da nemaju namjeru predati oružje, a nakon što se vidjelo da konzulati, uprkos tome, i dalje žele nastaviti raditi, samim ustanicima je određenim narativima pružena svojevrsna legitimacija i priznanje, što je dodatno učvrstilo njihovu snagu i dovelo do otvorenog ispoljavanja neprijateljstva.

Pošto je Carskim trupama bilo strogo naređeno da ne prelaze linije razgraničenja niti da unutar granica nakon vojnih uspjeha zloupotrebljavaju nadmoć, ustanici su polahko počeli pokazivati znakove posustajanja, pa su čak neki među njima iskazivali namjeru da postanu lojalni. Uprkos tome, iste one države koje su u početku savjetovala da se hitno djeluje i ustanak suzbije, sada su promijenile stav i zahtijevale povlačenje Carskih trupa s granice Srbije. Zaista, budući da su velike sile, vođene prijateljskim raspoloženjem prema nama, željele da spriječe bespotrebno krvoproliće, mi smo visoko cijevali njihove inicijative. Njima je pošlo za rukom da do određene mjere umire srpsku ostrašćenost, te da ublaže tenzije koje su snažno eskalirale i u Srbiji i u Crnoj Gori. S druge strane, knez Milan je, na sjednici Skupštine, javno izjavio da izbjegava svaki postupak koji bi narušio mir i red. Zbog svega toga, a posebno u skladu sa pravednim stavovima Visoke Porte i novim savjetima koji su joj upućeni, odlučeno je da se naše trupe povuku s granice Srbije. Istovremeno, izdata su stroga i nedvosmislena naređenja da se spriječe bilo kakvi napadi, pa čak i pojedinačni incidenti, kako na liniji razgraničenja, tako i uopće na graničnim područjima. Nažalost, sve ove uravnotežene mjere nisu dale očekivane rezultate. Suprotno garancijama koje su nam date da će biti spriječeni svi oblici napada u pograničnim oblastima, hiljade Crnogoraca su se udružile s ustanicima i započele žestoke borbe protiv Carskih trupa. Ustanak se sve više proširivao, a nad nesretnim stanovništvom su se sprovodile razne obmane i podstrekivanja. Zbog tvrdnji da su ustanici navodno ostvarili vojne uspjehe i navodnih okrutnih postupaka lokalnih vlasti i Carskih trupa, u evropskoj javnosti su se počele putem lažnih i štetnih izvještaja i objava širiti glasine. Zbog toga ni javna objava opće amnestije koju je učinio uzvišeni Server-paša, niti mirotvorna i pravedna stajališta naših lokalnih vlasti, niti olakšice koje smo pružili za povratak izbjeglih porodica u njihova mjesta porijekla, ništa od toga nije imalo stvarnog učinka. U Evropi su putem otvorenih prikupljanja pomoći, kao i preko komita, sakupljene i poslone velike sume novca, dok su, ujedno, Hercegovinom kružili različiti proglašaji čiji je cilj bio podstrekivanje stanovništva na ustanak. Zbog svega toga, ustanici su

na razne načine dobijali podršku. Porodicama koje su željele da se vrate iz izbjeglištva povratak je konstantno nasilno sprečavan, dok su nad onima koji su željeli ostati na svojoj zemlji sprovedene bezobzirne i surove mjere. Komite su otvoreno nastavljali s takvim djelovanjem – što je, u to vrijeme, zvanično preneseno našem kabinetu i dokumentovano spisima koji su u prilogu dostavljeni, označeni slovom (c).

Iako nam je ponovo preporučeno da na svaki mogući način nastojimo smiriti ustanak kako ne bi dodatno eskalirao, zbog potrebe da se očuvaju zajednički interesi bili smo primorani da se uzdržimo od prelaska granice prilikom gonjenja i kažnjavanja ustanika. U međuvremenu, pod komandom crnogorskih vojnih oficira formirane su brojne ustaničke skupine, još organizovanije nego ranije, koje su, zahvaljujući bahato dostavljenom oružju i opremi sa svih strana, gotovo počele da se upuštaju u ratne sukobe s Carskim trupama. Iako je opći cilj bio da se mir i red ponovo uspostave, bili smo uskraćeni da ih gonimo do njihovih skrovišta. Ako pokušamo da ih uvjerimo mirnim putem, to se tumači kao nemar i popustljivost; ako pak želimo da preduzmemo mjere predostrožnosti, poput mobiliziranja trupa, naši postupci postaju predmet osude i kritike. Ukratko, od nas se traži da nametanjem kontrole ustanike pohvatamo i eliminišemo, ali pošto to nije ostvarivo, bivamo optuženi za nemoć. Zaista, naš položaj je postao krajnje neobičan i apsurdan.

Ne iznoseći nikakve pritužbe, ako ništa drugo, iskreno želimo da se dopusti pojasniti problematičnost situacije u kojoj uložena snaga i trud za povrat ustaničkih oblasti u lojalnost ostaju bez ikakvog rezultata. S obzirom na obim koji je ustanak u sadašnjem stanju poprimio, knez Crne Gore je iz predostrožnosti zauzeo neutralan stav, nastojeći da utiša veliki nemir koji je zahvatio njegov narod. Međutim, s obzirom na otvoreno izraženo neprijateljstvo Crne Gore, njeno faktičko i materijalno učešće u sukobima, te na neprekidne napade odreda koji su okupljeni i opremljeni na teritoriji Crne Gore, opravdano se javlja sumnja u iskrenost te neutralnosti, osim ako spomenuti knez nije potpuno nemoćan vršiti uticaj. U tom slučaju, to bi značilo da crnogorski knez nije u stanju da obuzda odrede koji se iznutra kreću prema granici i izlaze iz njegove zemlje.

Imajući na umu da su napadi iz dana u dan češći, dok smo primorani da djelujemo isključivo defanzivno, nemogućnost da ustanike progonimo do njihovih skrovišta i tamo ih potpuno suzbijemo dodatno otežava naš položaj.

S obzirom na to da je stvarno stanje u kojem se danas nalazimo upravo kako je i opisano, a ustanak još nije smiren, može li se to s pravom smatrati našom krivicom? Ili se, pak, može opravdano zahtijevati da u okviru zadatih granica i u određenom vremenskom roku obnovimo javni red? U svakoj zemlji koja ima vlast, sin domovine sa zahvalnošću dragovoljno prihvata niz teških žrtava, kako bi među domoljubima borba i otpor neprekidno trajali. Ako je

zaista važno i neophodno da se ovakvim uzajamnim sukobima stavi kraj, onda s pravom težimo da nam se dopusti da tu nužnost provedemo u mjeri koju dopuštaju mogućnosti i pravda.

Uprkos strahotama koje su izazvale divljačke akcije ustanika, kao i svim vrstama podsticanja i huškanja, razumni dio stanovništva nije se priključio ustanku. Čak su i oni koji su napustili svoja ognjišta, kad god im se ukazala prilika, pokušavali da se potajno vrate. Iako se broj izbjeglica često navodi kao 130.000, prema zvaničnim dokumentima označenim slovom (d), koji su sastavljeni na osnovu podataka iz mjesta gdje je došlo do migracije, jasno se zaključuje da taj broj nikada nije prešao 30.000.

U ovim tegobnim okolnostima, Visoka Porta je svom komesaru dala potpuno ovlaštenje da u svakom pogledu štiti lojalno stanovništvo i da u potpunosti provede njihove legitimne zahtjeve. Osim toga, u svim dijelovima Carstva, u skladu s potrebama i željama naroda, carskom naredbom od 13. zul-kadeta 1292. po H. (11. decembar 1875), pokrenute su reforme kojih nisu bili uskraćeni oni koji su ostali poslušni vlasti. U slučaju da se u Hercegovini ponovo uspostavi red, čak i ustanici imaju želju da učestvuju u ovim uzvišenim carskim nastojanjima. Pošto su potrebna objašnjenja već sadržana u ranije poslanim dopisima, ovdje se ne smatra korisnim da se ponovo iznose detalji o vrijednosti i značaju spomenutog visokog fermama/dekreta i njegovim plemenitim ciljevima. Umjesto toga, fokus je isključivo na aspektu koji se tiče hercegovačkog pitanja. Kao što je Vašoj ekscelenciji poznato, Visoka Porta je, u skladu sa svim prijedlozima i željama koje su joj upućene, sama proglasila spomenute reforme – ne samo za Hercegovinu već za sve pokrajine Carstva – uzimajući u obzir potrebe i zahtjeve lojalnog i odanog stanovništva. Također, nastojala je da svim prijateljskim državama pokaže geste pravednosti i da osigura da te reforme budu u skladu s općim običajima i pravilima države. Dok su se vršile pripreme za objavu ovog uzvišenog fermama/dekreta, uvaženo Austro-Ugarsko Carstvo je, imajući u vidu uznemirenost javnog mnijenja izazvanu hercegovačkim događajima, savjetovalo da se, kako bi se izbjegle poteškoće u ostvarivanju pravednih i uzvišenih ciljeva Njegovog Veličanstva Sultana, odgodi njegova objava i proglašenje.

Samo jedan dan prije objave dugo očekivane carske naredbe pojavio se izuzetno neobičan prijedlog koji je izazvao krajnje iznenađenje. U takvim okolnostima više nije bilo prostora za odlaganje objave spomenute naredbe, jer bi takvo postupanje značilo potpuno poniženje ugleda i dostojanstva Visoke Porte. Njegovo Veličanstvo Sultan, koji je prvi podržao i pohvalio ideju da se svim podanicima dodijele nove povlastice, čak je izrazio želju da se reforme sprovedu što brže. Pritom, te reforme nisu bile namijenjene samo pobunjenim oblastima, već su, naprotiv, trebale obuhvatiti sve pokrajine Carstva, naročito one čije je stanovništvo pokazalo najviše lojalnosti, truda i predanosti u izvr-

šavanju svojih dužnosti. Ipak, s obzirom na trenutnu situaciju u Hercegovini, smatralo se da ova pokrajina neće moći odmah imati koristi od tih reformi. Osim toga, ukoliko bi Visoka Porta prihvatila prijedlog austrijskog kabineta da se objava naredbe odgodi, ne samo da bi se bespotrebno otvorio prostor za nove i nepredviđene poteškoće već bi se reforme počele posmatrati kao rezultat pritisaka stranih sila, čime bi se umanjila, pa čak i poništila važnost činjenice da je Visoka Porta sama pokrenula ovu inicijativu.

U ovom trenutku, strane dnevne novine, a naročito bečke, ne propuštaju da pišu o navodnim lošim namjerama Austro-Ugarske prema Hercegovini, kao i o tome da je grof Andrassy izradio jedan nacrt reformi vezanih za istočna pitanja, koji je zatim predstavio velikim silama na prihvatanje, s namjerom da ga potom nametne i Visokoj Porti. Iako se već neko vrijeme čuju glasine o takvom planu, do danas, pa čak ni u povjerljivim krugovima, nije nam zvanično dostavljena nikakva obavijest u vezi s tim. Jer, prihvatanje takvog prijedloga značilo bi stavljanje pod zaštitu stranih sila, a time i kršenje i poniženje nezavisnosti i dostojanstva Visoke Porte. Stoga je jasno da se takvim obavještenjima neće pridavati nikakva pažnja. Njegovo Veličanstvo Sultan je izdavanjem spomenute carske naredbe već pokazao spremnost da ispuni želje i očekivanja svih, pa stoga predloženi plan grofa Andrassyja trenutno ne može imati nikakav stvarni uticaj. Ipak, iako ne poznajemo stvarne namjere austrijskog kabineta, svjesni smo izraza prijateljskih stavova koje je ranije pokazivao prema Visokoj Porti, kao i dobrosusjedskih odnosa između naših država. Također, poznato nam je da je Austro-Ugarska, koliko je to bilo moguće, nastojala da spriječi dopremanje oružja i prolazak pobunjeničkih odreda kroz njenu teritoriju, te da je u sadašnjim teškim okolnostima pružila određene korisne usluge, što s poštovanjem ažurno dodajemo ovom izvještaju.

Kao što je već izloženo, svrha ovog dopisa jest da se izlože mirotni stavovi koje Visoka Porta zauzima u ovom tegobnom pitanju te da se prikažu i potvrde teškoće u kojima se trenutno nalazimo. Da smo u svojim postupcima i djelovanju bili slobodniji i samostalniji, te da nismo iz obzira prema velikim silama smatrali nužnim da se povinujemo njihovim željama i sugestijama, već bismo davno otklonili sadašnje teškoće. Ipak, prema upozorenjima evropskih kabineta, čini se da, ukoliko hercegovački ustanak ne bude odmah smiren, ili barem prije proljeća, oni namjeravaju da svu odgovornost prebace isključivo na Visoku Portu. Međutim, sasvim je prirodno da odgovornost ponesu oni čiji su postupci doveli do sadašnjeg stanja.

Dakle, dosadašnji tok hercegovačkog pitanja i priroda događaja koji su se u međuvremenu desili svedeni su na ono što je ovdje izloženo. U izlaganju tih događaja nastojao sam, koliko je to bilo moguće, da budem sažet i odmjeran. Visoka Porta smatra da je neophodno da se uvažavaju njeni umjereni i mirotni stavovi, kao i iskrene i nepristrasne preporuke. Podanicima koji

su bili zavedeni uvijek je otvoren put ka pravdi i carskoj milosti – i kad god se obrate, biće obuhvaćeni očinskim oprostom Visoke Porte. Teška iskušenja koja su proizašla iz spomenutih događaja treba jasno i pažljivo objasniti onima kojima je to potrebno, a od pronicljivošću obdarenih diplomata se s pravom očekuje da to razumiju. Stoga iskreno potvrđujemo da je krajnji razlog naših postupaka u vezi s hercegovačkim pitanjem upravo ono što je ovdje izloženo. Ukoliko se situacija dodatno pogorša, jasno stavljamo do znanja da više nećemo moći nastaviti s dosadašnjim putem strpljenja i uzdržanosti – i da se, zbog toga, nikakva odgovornost ne može pripisati Visokoj Porti. Uvjereni smo da će to potvrditi i priznati svi oni koji su vođeni nepristranim i dobronamjernim stavovima.

Ovim se potvrđuje da ste ovlašteni da ovaj dopis pročitate ministru vanjskih poslova države u kojoj se nalazite.

Dodatna bilješka: Konačna verzija sačinjena: 14. kanun-i evvela 1291. po H./26. decembar 1875. Verzija predata prevodiocu: 23. zul-kadeta 1292. po H./21. decembar 1875.²¹

Transliteracija dopisa

Makâm-ı Nezâret-i Celîle-i Hâriciyye'den Düvel-i Ecnebiyye Nezâdinde Bulunan Saltanat-ı Seniyye Süferâsına İrsâl Olunacak Tahrîrât-ı 'Umûmiyyenin Müsveddesi Tercümesidir

Hersek ihtilâlinin bidâyetdenberü serzde-i sâha-ı zuhûr olan vukû'ât-ı mühimme nezâret-i 'âcizânedan peyderpey irsâl olunan muharrerât meâlin-den rehîn-i ilm-i 'âlîleri olmuşdur Bâb-ı 'Âlî'nin bu işte ittihâz buyurmuş olduğu hatt-ı hareketden ve Hersek küt'asının ahvâl-i hâziresinden dolayı Avrupaca hâsıl olan te'sîrat ve edilen te'fîsîrâta karşı mes'elenin sûret-i vukû' ve cereyânını şerh ve tafsîl ve mesâ'î ve ikdâmâtımız hilâfında olarak imtidâdi bizce müceb-i te'essüf-i 'azîm olan iğtişâşının esbâb-ı esâsiyesini sûret-i muhtasarede hâl ve tebeyyün iderek nefs-i vukû'ât ile Saltanat-ı Seniyye'nin efkâr ve harekâtını muhikkâne muvâzene eylemekliği vazîfeden 'ad eylerim.

Biz kimseyi ittihâm itmek ve ahvâl ve vukû'âtın hâsıl ideceği netîceyi şu dur deyü şimdiden ta'yîn eylemek niyyetinde bulunmadığımızdan bu îzâhın i'tâ itmişiz vukû'âtın mâhiyyetini tebdîl ve hâl-i mevki'i her ne yolda olur ise olsun tağyîr eylemek tasavvuruna mebnî değildir belki maksad-ı mücerredimiz meydân-ı ihtilâlde ne vukû' bulmuş ise hakîkî vecihle Avrupa'ya bildirmek ve Devlet-i 'Âliye her ne hareket ve ef'âlde bulunmuş ise hiç biri sebebsiz olmadığını ve devletlerin bu mes'eleda buldukları niyyet ve Bâb-ı 'Âlî'ye

21 Ova bilješka se nalazi na poledini druge verzije: T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), HR.TO.496.13.8.

viridikleri nasihat neden 'ibâret idüğünü meydâna koymak için vukû'âtı hâli-sâne ve bî-tarafâne nakil ve hikâye eylemekdir.

Esâsen tahrîk-i ahâlî maksadıyla teşkil olunmuş bir tâkım vesâ'it-i kavîyye-i icrâ'âtına mâlik komitaların ikdâm ve ihtimâmla tertîb eylemiş oldukları efkâr-i ihtilâl bir vakt-i mu'ayyende Hersek'de intişâr ile ahâlînin ezhânına tuhm-ı fesâd ilkâ eyledi bir taraftan câsûslar köylerden tutda vücûh ve a'yân-ı memlekete varıncaya kadar neşr-i nifâk ve diğer taraftan eyâletin her cihetle münâsebâtı bulunan ba'zı ecnebî gazeteler şiddetli lisânlar ve tahrîk-âmiz kelâmlar ile iş'âl-i nâr-i şikâk eylediklerinden nihâyet sâde alan ahâlî tarîk-i sükûnet ve istikâmetden inhirâf ile ref'-i livâ-yı 'isyân eylemiştir.

Devlet-i 'Aliyye ibtidâ-yı emirde izhâr-ı âsâr-ı i'tidâl ve mülayemetle 'usâtı dâire-i itâ'ate idhâl için her sûretle çalışmış ve vâki' olabilecek bi'l-cümle şikâyât-ı muhikkalarına havâle-i sem' i 'tibâr idileceğini ve 'd eylemişti ve zâten Avrupa devletleri dahi 'ale-l-'umûm bu re'ye bulunmuş idi fakat dâire-i ihtilâl gitgide tevessü' ve intişâr ile hudûd üzerinde ve 'ale'l-husûs Sırbistân hatt-ı imtiyâzı taraflarında külliyetli firkalar tecemmu' ve teşekkül ile bir taraftan Hersek'e ve diğer taraftan Bosna'ya 'alenen yürüyüb tecâvüzü hareketlerde bulunmağa başladıklarından düvel-i müşârün ileyhim bu hâlden telâş göstererek ilerüde daha büyük karışıklıkların zuhûruna mahal virmemek meslekinden ihtilâlin teskîni esbâbının hemân istihsâlını tavsiye ve ihtâr eylediler bu aralık Sırbistân'da heyecân-ı efkâr gündün güne tezâyüd ile emâretin her tarafından açıktan açığa toplanan ve mesârifinin bir kısmı komitalar tarafından tesviye edilen ve tâife-i ruhbâniye ve matbû'ât-ı mahaliye cânibinden birbirne rekâbetle teşvik olunan firkalar yeni usûldaki tüfenkler ve toplar ile hudûd üzerindeki 'asâkir-i mustahfiza-ı mülâkâneye hücum ve köyleri ihrâk ve kendi hâlindeki ahâlîyi katil ve i'dâm eylediklerinden ahâlînin bir çoğu dağılmağa mecbûr oldu ve ba'zı serseri gürûhundan bulunanlar dahi kendi başlarına birer firka teşkil iderek kendülerine tecâvüz iden eşhâs üzerine müdâfa'a sûretiyle hücum iylemeğe başlamışlar ise de ahâlîmizden hücum ve tecâvüze mütecâsir olanlar hükûmet tarafından şedîden te'dîb ve tenkîl olunmuştur.

Dalmaçya hudûdu taraflarında dahi her milletten gelen adamlar ile külliyetli firkalar teşekkül itmiş ve Avusturya Devleti'nin icrâ eylediği nezâret-i hatt-ı hudûdun tamâmî muhâfazasına kâfi olamadığından bu firkalar nasıla meydân bulub nevâhî-i âsiyeye dühûl eylemiştir bunların ve Sırp firkalarının mütecâsir oldukları harekât-ı vahşiyânenin tafsîlâtı (a) harfiyle işâretli evrâk-ı resmîyyenin mutâla'asıyla rehîn-i 'ilm-i 'âlîleri olur.

Bu hâlde Saltanat-ı Seniyye tedâbir-i mühimme-i harbiyye ittihazına mecbûr olduğundan ânın üzerine Hersek'e gönderilen 'Asâkir-i Şâhâne ile 'usât beyninde şiddetli ve büyük muhârebeler vukû'bulmağa başlamıştır lâkin 'Asâkir-i Şâhânenin hareketi kendülerini müdâfa'aya münhasır olub

Sırbistân'a firâr idenlerin 'umûmun arzusu vecihle bir daha 'avdetini men' için hatt-ı imtiyâzı geçübde ta'kib itmeğe bile me'zûn değil idiler me'a hâzâ harekât-ı 'askeriyemizin mahdûdiyetiyle beraber Sırphıların tavr ve hareketi emâret dâhilinde hükûmetin zabtına müktedir görünmediği ağırazın galeyânına ve tecâvüzât tarafdan vukû 'bulduğu hâlde güyâ 'Asâkir-i Şâhâne hatt-ı imtiyâzı geçüb Sırp toprağında isti'mâl-i silâh ediyor diyerek hakkımızda vâki' olan isnâdâta mebnî mûcib-i endişe olmuşidi hâlbuki 'Asâkir-i Şâhânenin güyâ hatt-ı imtiyâzı tecâvüz ettiğine dâir neşr olunan şâ'iat muhâlîf-i hakikat olub tarafımızdan böyle bir tecâvüz vukû 'bulmadığı ve emâretin gözü önünde binlerce adamdan mürekkeb ve muntazam fırkalar teşekkül idüb gece gündüz 'Asâkir-i Şâhâne üzerine hücum itdikleri ve bunların mütecâsir olduğu harekât-ı vahşiyâne artık tahammül-güdâz bir dereceye vâsıl olduğu ve bizim tarafdan müdâfa'a sûretiyle zuhûr iden ba'zı vukû 'ât-ı cüz'iyeye serrişte idebilerek güyâ bir çok başbozuklar hatt-ı imtiyâzı tecâvüz ile Hristiyanları katil eylemiştir gibi bir tâkım isnâdât ikâ' bulunduğu umûr-ı ma'lûmedendir 'Asâkir-i Şâhânenin şân ve nâmûsunu ihlâl edici bu misillü şâ'iat ve müftereyât-ı garazkârâne gerek (b) harfiyle murakkam evrâk-ı melfûfede mûnderic tahkikât-ı resmiye ve gerek Dersaadet'de bulunan süferâ-yı ecnebiyyenin istihsâlî itmiş oldukları ma'lûmât-ı sahîha ile külliyyen tekzib olunmuştur.

İşbu harekât-ı 'isyâniyyeyi mûcib olan esbâbdan biri de şu oluyor ki Hersek'de ihtilâlin zuhûrunu müte'akib düvel-i mu'azzame i'âde-i asâyiş zımnında Bâb-ı 'Âlî'ye muâvenet itmek maksadıyla konsoloslarını Mostar'a gönderüb orada yine kendi nasîhat ve ihtârları üzerine ta'yîn ve irsâl eylemiş olduğumuz komiserimiz ile bi'l-ittifâk ihtilâlî teskîne çalışmağa mecbûr eylemeleri sûretini taleb ve arzu itdiklerinden Bâb-ı 'Âlî buna dahi müvâfekat eyledi hâlbuki konsolosların bu bâbda vâki' olan teşebbüsât-ı mükerrere ve muslihâneleri hiç bir netîceyi müntic olamadıktan başka ihtilâlî bir kat daha teşdîde sebep olmuşdur çünkü eşkiyâ teslim-i silâh itmek üzere niyyetinde olmadıklarını kat'iyen ifâde eylemişler iken mûmâ-ileyhime yine memûriyetlerini icrâda devâm itmek istediklerini görünce zâten bir tâkım ilkâ'ât ile te'kid olunmuş olan harekât-ı 'isyâniyyeleri bir nev' mazhar-ı takdîr oluyor ma'nâsını virerek ihtilâlde daha ziyâde-i kesb-i kuvvet ve açıktan açığa izhâr-ı husûmet eylemişlerdir.

'Asâkir-i Şâhâne'ye hatt-ı imtiyâzı mütecâviz itmemeleri ve muzafferiyyetlerinden hudûddan içerü istifâde eylememeleri emir ve tenbîh olunmuş olduğu hâlde yine eşkiyâya yavaş yavaş fütûr gelmeğe başlamış ve hattâ içlerinden ba'zıları 'arz-ı itâ'at itmek niyyetinde olduğunu izhâr itmek üzere bulunmuş iken ibtidâ-yı emirde ihtilâlî tedâbîr-i 'askeriye ile def' ve bertaraf itmekliğimizi nasîhat iden devletleri bu def'a bütûn bütûn tebdil-i efkâr ile 'Asâkir-i Şâhâne'nin Sırbistân hudûdundan çekilmesini teklîf eylediler

fî'l-vâki' ol esnâda düvel-i mu'azzame hakkımızda olan efkâr-ı dostâneleri iktizâsınca böyle bîhûde yere sefk-i dimâ-yı mûcib olan hâlâtin men '-i vukû'u arzusunda bulduklarından bu bâbda kemâl-i merteb-i takdîr itdiğimiz teşebbüsâtlarıyla Sırlıların temayülâtını odlukça teskîn ve Sırbistan ile Karadağ'da kemâl-i şiddetle hâsil olmuş olan aġrâzin bir dereceye kadar önünü almaġa muvaffak olmuşlar ve bir taraftan dahi Prens Milan o esnâda tecemmu' itmiş olan İskupçina'da sulh ve asâyişi ihlâlden ictinâb eylediğini beyân eylemiştir işbu esbâba ve husûsan Bâb-ı 'Âli'nin müsellemler olan efkâr-ı 'adâletkârânededen ve bu bâbda kendüsine virilen nesâyih-i cedîdeye mebnî 'askerini Sırp hudûdundan çekmiş ve gerek hatt-ı imtiyâz ve gerek hudûd üzerinde her gûne hücum ve hattâ münferiden tecâvüzün bile men 'i zımında her tarafa evâmîr-i şedîde ve kat'iyeye i'tâ eylemiştir ne fâide ki işbu harekât-ı mu'tedilâne bir neticeyi müntic olmayub hem-hudûd bulunan eyâletimizde her nev' tecâvüzât ve ta'arruzâtın def' ve ber-taraf idileceği hakkında i'tâ olunmuş olan te'mînâtın hilâfına olarak binlerce Karadağlılar eşkiyâ ile birleşerek 'Asâkir-i Şâhâne ile şiddetli muhârebelere başlamışlardır dâire-i ihtilâl gittikçe tevessü' iderek biçare ahâlî hakkında her nev' tesvilât ve tahrîkât icrâ olunmuş ve 'usâtın gûyâ nâil oldukları muzafferiyetle memûriyet-i mahaliyye ve 'Asâkir-i Şâhâne tarafından gûyâ harekât-ı zâlimaneye dâir 'an kasd Avrupa'da bir tâkım rivâyât-ı kâzibe ve muzırra neşr ve i'lân edilmiş olduğundan ne devletlü Server Paşa hazretlerinin i'lân eylediği avf-ı 'umûminin ne memûriyet-i mahalliyemizin efkâr-ı muslihâne ve 'adâletkârânesinin ve ne de diyâr-ı âhare nakil ve hicret idenlerin memleketlerine 'avdetleri için gösterilen teshîlâtın hiç bir te'sîri görülmemiştir Avrupa'da gerek ihâle-i nâsın açdıkları i'âne defterleri vâsıtasıyla ve gerek komitalar ma'rîfetiyle mebalîġ-i külliye cem' ve irsâl ve Hersek'de dahi ahâlîyi 'isyâna tahrîk ve teşvik için bir tâkım beyânnameler neşr ve i'lân olduğuna mebnî 'usât her sûretle mazhar-ı mu'âvenet olmuşdur diyâr-ı âhare hicret iden familyaların 'avdetine her vakit cebren mûmâna'at olunduğu gibi memleketlerinde kalmak isteyen familyalar hakkında dahi bî-pervâ harekât-ı zâlimâne icrâ edilmekde ve komitaları 'alenen bu yolda hareket eylemekde olub şu husûsu ol vakit tarafımıza tebliġ olunan ve sûretleri leffen (c) harfiyle murakkamen irsâl kılınan evrâk ile müeyyedir.

İşbu müşkilât-ı cedîdeye mebnî ihtilâlin ez-vakit içinde bir kat daha kesb-i vahâmet itmemesi için her ne sûretle oluyor ise olsun teskînine gayret eylemekliğimiz tekrâr tavsiye olunmuş ise de yine menâfi'-i müşterekeye vikâyeten takîb ve tenkîl eşkiyâ husûsunda hudûdumuzu tecâvüz itmemeğe mecbûr tutulduğumuzdan Karadağ zâbitân-ı 'askeriyyesinin taht-ı kumandasında olarak evvelkilerden daha muntazam sûretde teşkîl olunan bir hayli eşkiyâ firkaları her yerden küstâhâne gönderilen mühimmât ve levâzımât sâyesinde 'Asâkir-i Şâhâne ile 'adetâ muhârebe tarzından

mudârebât-ı huzûzâneye mütecâsir olmakda oldukları hâlde cümlelerin arzusu vecihle asâyiş ve müsâlemeti i'âde için 'usâtı melce'lerine kadar takîb itmek salâhiyyetinden mahrûm olduk 'usâtı her sûretle iknâ'a çalışacak olsak ihmâl ve tesâmühe haml olduğundan ve 'asâkir cem' itmek gibi ba'zı tedâbir-i ihtiyâtiyyenin ittihâzını murâd etsek harekât ve mu'âmelâtımız zem ve takbîh eylediğinden ve 'l-hâsıl 'usâtı kayd ü bend tahtında olduğumuz hâlde ahz ve isti'sâl eylemekliğimiz taleb olunub bu hâl ile bi't-tab' maksad olamayınca 'adem-i iktidâr ile ittihâm olduğumuzdan doğrusu bir garîb hâl ve mevki'de kaldık.

Bir güne şikâyet-i efkârında değil isekde hiç olmaz ise arzu-yı hâlisâne-mizin istihsâlî husûsunda icrâ eylediğimiz bi'l-cümle mesâ'îyi ve nevâhî-i 'âsiyenin sûrat-i mümkinine ile dâire-i itâ'ate idhâli için sarf eylediğimiz kuvvet ve iktidârı semeresiz bırakmakda olan müşkilâtın beyân ve ta'rîfine müsâ'ade olunsun 'isyânın el-hâletü hâzihi kesb itdiği cesâmete karşı Karadağ Prens meslek-i bî-terafiyi vikâyeten ve ahâlîsi beyninde hâsıl olan heyecân-ı 'azîmi teskîn itmesini arzu idüğünü görünüyor fakat Karadağ'ın açıktan açığa izhâr itdiği husûmete ve harb ve cidâle ma'nen ve mâddeten vukû'bulan müşâreketine ve Cebel-i Esved'de cem' ve techîz idilen fırkaların mühâcemât-ı mütevâliyesine bakılıyorsa bu bî-terafılığının samîmî olmasında bi't-tab' şübhe hâsıl idiliyor meğer ki prens müşârün-ileyh icrâ-yı nüfûzdan külliyyen 'âciz olmaya bu hâlde ya'nî Karadağ prensi memleketi dâhilinde hurûc ile berü tarafa doğru akub gelmekte olan fırkaları zabta müktedir olamadığı.

Takdîrde tecâvüzât günden güne tezâyüd ideceğinden ve biz ise yalnız tedafü'î harekete mecbûr tutulduğumuzdan nâşi 'usâtı menşe'ine gidüb isti'sâl idememekle hâl ve mevki'mizin bir kat daha müşkil olacağı derkârdır.

İşte el-yevm bulduğumuz mevki'-i hakikat hâlde bundan 'ibâret olduğundan ihtilâli teskîn idememişiz bizce bir kusûr 'ad olunabiliyor mu ve yâhud irâe olunan hudûd dâhilinde ve bir müddet-i mu'ayyene zarfında i'âde-i asâyiş eylemekliğimiz için icbâr vukû'bulabiliyor mu kangî hükûmet memleketinde zehebe bir vatan evlâdı beyninde mücâdele ve mukâtele devam itsün için bir tâkım ağır fedâkârlıkları ma'a'l-memnûniye ihtiyâr ider bu misillü karşılıklara bir nihâyet virmek bizce ehemm ve elzem ise de bu lâzimeyi imkân ve 'adâletin müsâ'id olduğu mertebe-i icrâda serbest kalmaklığımıza bi-hak meyl idebiliyoruz.

Eşkiyânın irtikâb eylediği harekât-ı vahşiyânenin dehşeti ve her türlü teşvikât ve tahrîkâtın te'sîri hilâfında olarak ahâlînin akl-ı selîm ashâbı ihtilâle karışmamış ve memleketlerini terk idenler bile fırsat düştükçe gizlice 'avdet itmekte bulunmuşlardır muhâcirinin 'adedi her ne kadar yüz otuz bin denilmiş ise de (d) harfiyle murakkam olan ve hicretin vukû'bulduğu mahallerde muhâcirinin adedini mübeyyen tanzîm kılınan evrâk-ı resmîye-i

melfûfeden istinbât buyurulduğu üzere bunlar otuz bini aslâ tecâvüz itmemişdir.

Her ne ise böyle bir hâl-i esef-iştimâlde Bâb-ı ‘Âlî ahâlî-i mutî’anın her vecihle sıyâneleri ve metâlib-i meşrû’alarının tamâmî icrâsı için komiserimize me’zûniyet-i mutlaka i’tâ eylemiş olduktan başka memâlik-i mahrûsenin her tarafında memleketin ihtiyâcât ve temennîyâtı iktizâsınca sûreti 13 zilka-de sene 1292 târihiyle irsâl kılınan fermân-ı hümâyun ile icrâ-yı islâhâtdan erbâb-ı itâ’atı mahrûm tutmamış ve Hersek kit’asında asâyişin i’âdesi takdirinde ‘usâtı dahi işbu ‘avâtıf-ı seniye-i cenâb-ı mülûkâneye iştirâk eylemiş arzusunu izhâr etmiştir buna dâir lâzım gelen izâhât geçinde irsâl eylediğim tahrîrâtda münderic bulunduğuna mebnî fermân-ı ‘âlinin kıymet ve ehemmiyeti ve maksad-ı hayr-ı mersadı hakkında burada tekrâr tafsilâta girişmekliğe hâcet görülmeyüb işin yalnız Hersek mes’elesine dâir olan cihetinden bahis olunması tensîb edilmiştir ma’lûm-ı ‘âlîleri olduğu üzere Bâb-ı ‘Âlî her taraftan dermeyân olunan teklîf ve arzuya müsâbakat iderek yalnız Hersek kit’ası değil eyâlât-ı şâhânenin cümlesi istifâde etmek için islâhât-ı mezkûreyi kendülüğinden i’lân eyledi ve ahâlî-i mutî’a ve sâdikanın ihtiyâcâtını piş-i nazar i’tinâyâ aldığı ve bilâ-istisnâ düvel-i mütehâbbeye ibrâz-ı âsar-ı ma’deletle bu islâhâtın ‘ale’l-‘umûm usûl ve ‘âdât-ı memlekete mutâbık olmasına ihtimâm itdi buna dâir olan fermân-ı ‘âlinin neşrine mübâderet etmek üzere iken Avusturya Devlet-i Fahîmesi Hersek vak’asından tevellüd iden heyecân-ı efkâr arasında vukû’bulacak Müsâ’adât-ı Ma’delet-Gâyât Pâdişahinin ba’zı müşkilâtını dermeyân birle fermân-ı ‘âlî-i mezkûrun te’hîr-i neşr ve i’alânını tavsiye eylemiştir.

Herkesin çârçeşimle muntazar olduğu fermân-ı ‘âlinin sudûrundan ‘âdetâ bir gün evvel gayr-ı me’mûl öyle bir teklîfin vukû’una fevka’l-gâye mütehayyir olarak artık fermân-ı ‘âlî-i mezkûrun neşrini te’hîre meydân kalmadığı ve bu sûretle hareket etmek ‘âdetâ Bâb-ı ‘Âlî’nin şân ve i’tibârını besbütün izâle eylemek demek olacağı ve Cânib-i Seniyyü’l-Menâkıb-ı Hazret-i Pâdişâhiden kâffe-i teba’a-ı şâhâneleri hakkında bir tâkım müsâ’adât-ı cedîde i’tâ buyurulması efkârını en evvel tasdik ve tahsîn iden kendüsü olub hattâ bu islâhâtın tesrî’ icrâsı arzusunu izhâr eylemiş olduğu ve islâhât-ı mezkûre yalnız ihtilâl üzere olan mahaller için olmayub bi’l-‘akis etvâr ve harekât-ı asâyiş-cuyâneleri ve vezâyif-i tâbi’iyyetin tamâmı icrâsında olan gayret ve ikdâmları cihetiyle cümleden ziyâde-i istihkâkları derkâr olan vilâyât-ı sâire-i şâhâne ahâlîne şâmil olduğu bu dahi bundan Hersek kit’asında şimdiki hâliyle istifâde idemeyeceği mutâla’âtını der-piş eyledik birde Avusturya kabinetosu tarafından fermân-ı ‘âlî-mezkûrun te’hîr-i i’lân hakkında dermeyân olunan teklîf kabûl olunmuş olsa Hükkümet-i Seniyyece bir tâkım müşkilât-ı gayr-ı melhûza zuhûruna bîhûde mahal virileceğinden başka islâhât-ı mezkûreye düvel-i ecnebiyye tarafından idilen tazyikâtın eseri nazarıyla bakılarak

Bâb-ı 'Âlînin buna en evvel teşebbüs itmesinde derkâr olan ehemmiyet-i taklîl ve belki de izâle idileceğini ve teba 'a-ı 'âsiyenin şikâyeti hakka makrûn olsa ta 'cîl-i i'lân ve icrâdan müstefîd olmaları lâzım geleceğini 'ilâve-i makâl itdik bununla beraber farzan fermân-ı 'âlî-i mezkûrun neşr ve i'lânı te'hîr olduğu hâlde yine Karadağ emâretî harekât-ı tecâvüz-kârânesinde devâm idecek olur ise Avusturya Devleti hudûdumuz asâyiş ve müsâlemetin i'âdesi te'mîn ider mi deyü su'âl eyledik ise de bu bâbda kat'î bir cevâb alamadık.

Bu esnâda ecnebî ve 'ale'l-husûs Vîyana gazeteleri Avusturya Devleti'nin Hersekçe sû'-i niyyâtından ve Kont Andraşi'nin Mesâ'il-i Şarkıyyeye dâir ba'zı islâhâtı hâvî bir lâyiha-ı tanzîm ile bunu düvel-i mu'azzamenin tasdîkine 'arz eyledikten sonra bize kabûl itdirmek husûsundaki tasavvurundan dahi bahis itmekden hâlî kalmamışdır eğerce bir vakitdenberü öyle bir tasavvur lakırdısını işitmekte idersekde şimdiye kadar ve lev mahremâne olsun bu bâbda tarafımıza hiç bir tebligât icrâ olunmamışdır çünkü bu misillü bir teklîfe müvâfakat itmek tav'an düvel-i ecnebiyyenin himâyeti altına girmek ve binâen 'aleyh Bâb-ı 'Âlî'nin şân ve şevket istiklâlîni nakz ve ihlâl itmek demek olacağından bu makûle tebligâta ihâle-i sem' i 'tibâr olunmayacağı derkârdır Zât-ı Şevket-Simât-ı Cenâb-ı Pâdişâhî fermân-ı 'âlî-i mezkûr bi'l-isdâr cümle-nin emel ve arzusuna müsâbekat buyrumuş olduklarından artık müşârün-ileyh Kont Andraşi'nin tasavvurunu şimdilik hiç bir te'sîr hâsıl idemez me'a mâ fihî Avusturya kabinetosunun niyyât-ı hâlisanesi bizce mechûl olduğunu ve ötedenberü Devlet-i 'Alîyye hakkında ibrâz eylediği efkâr-ı meveddet-kârânesiyle beyne'd-devleteyn cârî olan münâsebat-ı hasene-i hem-civârîden ve memâlikimize mühimmât naklini ve eşkiyâ fırkalarının mürûrunu kâbil olduğu mertebe-i men'a çalışdığına dâir vâki' olan ifâdât-ı te'mîniyyesinden ve ahvâl-ı müşkile-i hâzirede hakkımızda sebkât iden hidmât-ı meşkûresinden haberdâr olduğumuzu 'ilâve-i beyâna müsâra'at ideriz.

Bâlâda dahi beyân eylediğim vecihle işbu tahrîratdan murâdımız Bâb-ı 'Âlî'nin şu mes'ele-i müte'essifede ibrâz eylediği efkâr-ı muslihâneye ve bulunduğumuz hâl ve mevki'in müşkilâtını irâe ve isbât itmek olub eğer ef'âl ve harekâtımızda daha ziyâde serbest ve muhtâr bırakılmış ve düvel-i mu'azzamenin arzu ve imâline mümâşât itmeği lâzıme-i nezâketden 'ad eylememiş olsa idek müşkilât-ı hâzireyi çokdan def' ve ber-taraf ider idek Avrupa kabinetolarının ihtârâta nazaran Hersek ihtilâli bir ân evvel ve hiç olmasın ise eylek bahârdan evvel teskîn olunmadığı takdîrde mes'ûliyyeti münhasıran Bâb-ı 'Âlî'nin üzerine atmak niyyetinde bulunduğu anlaşılıyor hâlbuki mes'ûliyyet şu imtidâda bâdî olanlara râci' olmak tabî'îdir.

İşte şimdiye kadar Hersek mes'elesinin suver-ı muhtelif-e cereyânı bu sırada tehadüs iden vukû'âtın mâhiyyeti bundan 'ibâretdür vukû'âtı bast ve bâbında mümkün mertebe-i ihtiyâr ihtisâr eyledim Bâb-ı 'Âlînin efkâr-i i'tidâl-kârâne ve muslihânesi ve nesâyih-i dostâne ve bî-garazâne olan ri'âyet-i

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a military or administrative order, written in a cursive script. The text is dense and covers most of the page.

OSMANLI ARŞİVİ		
HR.TO		
496	13	1-1

Zark
(Ishf bca)

2. Faksimil prve stranice rukopisa iz Osmanli Arşivi – BOA, HR.TO.496.13.1

Izvori i literatura

Izvori

Millet Kütüphanesi: Ali Emiri Belge / 225, Hersek ihtilâlinin çıkışından itibaren... [1875].

T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA), HR.TO.496.13.8.

Literatura

- Aydın, Mithat, „Bosna-Hersek Ayaklanması (1875)’nda Panslavizmin Etkisi ve Sırbistan ve Karadağ’ın Rolü“, *Belleten*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. a.
- Crampton, R. J., *The Balkans Since the Second World War*, Routledge, London, 2002.
- Čubrilović, Vaso, „Istočna kriza 1875–1878. i njen značaj za međunarodne odnose koncem 19. i početkom 20. veka“, u: Petrović, R. (ur.), *Međunarodni naučni skup povodom 100-godišnjice ustanka u Bosni i Hercegovini*, ANUBiH, Sarajevo, 1977.
- Ekmečić, Milorad, *Dugo kretanje između klanja i oranja*, BIGZ, Beograd, 1989.
- Ekmečić, Milorad, *Ustanak u Bosni 1875–1878*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1960.
- Gölen, Zafer, *Tanzîmât Döneminde Bosna-Hersek: Siyasî, İdarî, Sosyal ve Ekonomik Durum*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010.
- Husić, Aladin, [prikaz] Hasan Škapur, *Odnos osmanskih vlasti prema bosanskom ustanku (1875–1878)*, *Anali GHB*, XXXVIII (46), Sarajevo, 2017., str. 331-334.
- Imamović, Mustafa, *Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak Bosne i Hercegovine od 1878. do 1914.*, Institut za istoriju, Sarajevo, 1997.
- Jakšić, Grgur, *Bosna i Hercegovina na Berlinskom kongresu*, Beograd, 1955.
- Jelavich, Barbara, *History of the Balkans, Volume I: Eighteenth and Nineteenth Centuries*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983.
- Jelavich, Barbara, *Russia’s Balkan Entanglements, 1806–1914*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, Cilt VII: Islahat Fermanı Devri 1861–1876*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1977.
- Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, Cilt VIII: 1856–1876*, 2. izd., Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1988.
- Karpat, Kemal, *Osmanlı Modernleşmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2002.
- Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 2. izd., Hil Yayın, İstanbul, 1987.
- Özkan, Ayşe, „Sırbistan’ın Bosna-Hersek Üzerindeki Emelleri ve Faaliyetleri (1878–1908)“, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 43, İstanbul, 2016., str. 854-869.
- Radušić, Edin, *Bosna i Hercegovina u britanskoj politici od 1857. do 1878.*, Institut za historiju, Sarajevo, 2013.

- Radušić, Edin, „Stereotipi o mržnji među narodima – britanski konzuli o ruskoj i austrijskoj politici u Bosni i Hercegovini u drugoj polovini XIX stoljeća“, *Historijska traganja*, Sarajevo, 2008., str. 227-241.
- Škapur, Hasan, „Odnos bosanskohercegovačkih Muslimana prema Bosanskom ustanku 1875–78“, *Takvim*, Sarajevo, 1975., str. 192-204.
- Škapur, Hasan, „Neki primjeri tolerantnog odnosa prema učesnicima Bosanskog ustanka 1875–78“, *Takvim*, Sarajevo, 1977., str. 67-78.
- Škapur, Hasan; Aličić, Ahmed S., *Turski dokumenti o ustanku u Potkozarju 1875–78*, Orijentalni institut, Sarajevo, 1988.
- Tepić, Ibrahim, *Bosna i Hercegovina u ruskim izvorima 1856–1878*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1988.

Elektronski izvori

- „Sanstefanski mir“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2025. Pristupljeno 6.8.2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/sanstefanski-mir>
- „Berlinski kongres“, *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013–2025. Pristupljeno 6.8.2025. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/berlinski-kongres>

An Ottoman Diplomatic Memorandum on the Herzegovinian Uprising (1875): Translation and Analysis of the Sublime Porte's Position

Abstract

This paper examines the official memorandum circulated by the Ministry of Foreign Affairs of the Ottoman Empire to its diplomatic missions in late 1875, in response to the outbreak of the Herzegovinian Uprising. The document conveys to the embassies the principal guidelines and the Empire's formal position regarding the uprising and its international ramifications, thereby constituting a valuable source for understanding Ottoman political doctrine, diplomatic reasoning, and rhetorical strategies. Its content reveals the Empire's complex position, as it sought to balance the preservation of sovereignty with the expectations of the Great Powers and the management of internal crises. Rhetorically, the memorandum combines conciliatory messages, assertions of authority, and appeals to prudence, constructing an image of the Ottoman Empire as a responsible actor within the framework of the Eastern Question. The translation and interpretation of the document offer a deeper insight into the institutional perspective of the Porte and allow for a more precise understanding of nineteenth-century political and diplomatic relations.

Keywords: Ottoman Empire, Sublime Porte, Herzegovinian Uprising, diplomatic correspondence, archival sources, Eastern Crisis, geopolitical interests.

